

Ужички центар за права детета

Млади у превенцији дискриминације и насиља

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Ставови изражени у овој публикацији искључива су одговорност аутора и његових сарадника и не представљају нужно званичан став СДЦ-а.

Ставови изражени у овој публикацији искључива су одговорност аутора и његових сарадника и не представљају нужно званичан став СДЦ-а.

Млади у превенцији дискриминације и насиља

Приредили:
мр Јелена Жунић - Цицварић
Радован Цицварић

Издавач: Ужички центар за права детета
Техничка припрема: Ана Јовановић
Тираж: 3000
Ужице, 2015.

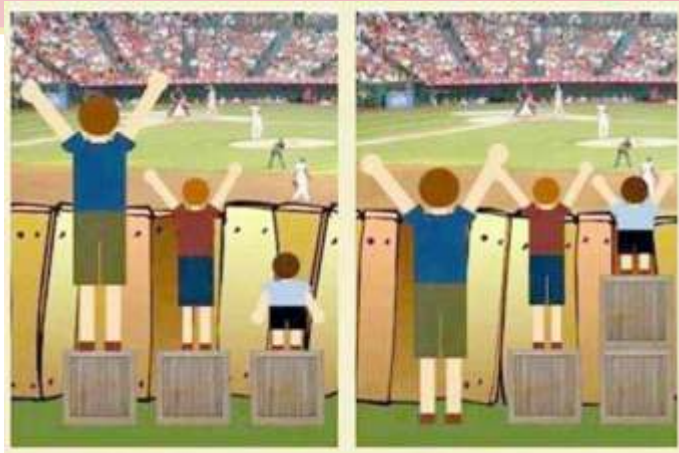
Ова брошура настала је као део пројекта „Заштита права детета у средњим школама“, који реализује Ужички центар за права детета, уз финансијску подршку Швајцарске агенције за сарадњу и развој – СДЦ. Активности пројекта имају за циљ унапређивање услова за безбедан живот младих. Брошура је намењена првенствено младима, али и родитељима и професионалцима који се баве децом.

ДИСКРИМИНАЦИЈА

Зашто је важно знати шта је дискриминација? Широка употреба термина дискриминација довела је до тога да често нешто назовемо дискриминацијом – а да то заправо и није, а исто тако одређену ситуацију не препознамо као дискриминацију када то она заиста јесте. Зато је важно знати шта је дискриминација, који све облици постоје, шта препознаје наш законодавни систем, како нас штити – а што је најважније, морамо знати како да је препознамо и шта можемо да урадимо.

Шта је дискриминација?

Једноставно речено, дискриминација је неједнако поступање према једнакима и једнако поступање према неједнакима – на основу личног својства.

Суштина принципа недискриминације, члана 2. Конвенције о правима детета, је да се сва права примењују на свако дете, без изузетка, и да је обавеза државе да деци пружи заштиту од било ког облика дискриминације.

Недискриминација се заснива на основном начелу савременог права о једнакости свих људи. Свака држава дужна је да спречава и санкционише дискриминацију да би обезбедила остваривање међународно гарантованих људских права.

Конвенцијом о правима детета се забрањује дискриминација по више основа:

према раси, боји, полу, језику, религији, политичким или другим уверењима, националном, етничком или социјалном пореклу, имовинском стању, онеспособљености, рођењу или другом статусу детета, његових родитеља, законских старатеља или чланова породице.

Шта је дискриминација у образовању?

„Под дискриминацијом лица или групе лица сматра се свако **непосредно или посредно, на отворен или прикривен начин, искључивање или ограничавање** права и слобода, **неједнако поступање или пропуштање чињења**, односно **неоправдано прављење разлика повлађивањем или давањем првенства**. У установи су забрањене активности којима се угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица, по основу: *расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, физичких и психичких својстава, сметњи у развоју и инвалидитета, здравственог стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења и подстицање или неспречавање таквих активности, као и по другим основима утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације.“ (члан 44 Закона о основама система образовања и васпитања, „Службени гласник РС“ бр. 72/2009, 52/2011 и 55/2013).*

„Шта је дискриминација а шта није“

Дискриминација је када... Дискриминација није када...

...се у једном одељењу распореде само деца ромске националности

...се детету ускраћује додатна подршка иако има право на њу.

...друга деца не желе да се друже са дететом зато што је из сиромашне породице.

...наставник предаје и испитује децу на нематерњем језику.

...вртић или школа не обезбеђују адекватну исхрану деци која су алергична на млеко, глутен итд.

...наставник заказује контролни задатак у време када детету са села полази последњи аутобус.

...дете у колицима мора да похађа наставу на спрату, а школа нема лифт нити рампу.

...је дете санкционисано јер не поштује правила понашања у школи.

...дете не позове друго дете на рођендан.

...дете добије лошу оцену јер не познаје градиво.

...наставник прилагоди програм у односу на способности детета.

...се друга деца не друже са дететом због његовог начина понашања или карактерних особина.

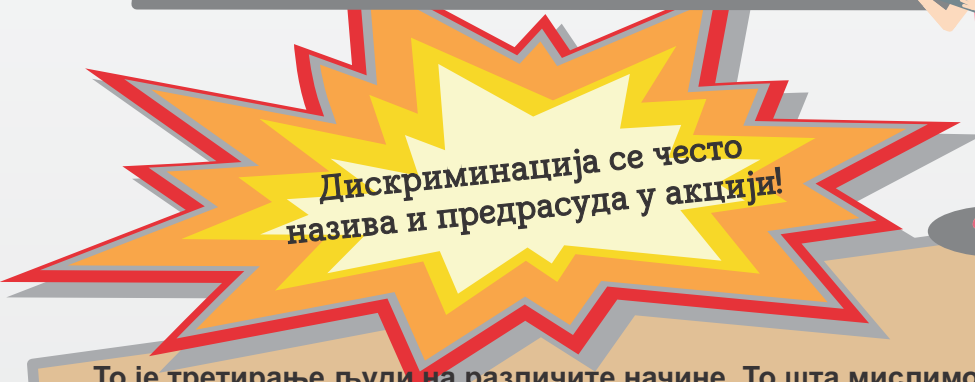
...наставник даје ненајављени контролни задатак свој деци.

Дискриминација јесте када школа одбије да упише дете зато што има тешкоће у развоју, али дискриминација је и онда када је дете са тешкоћама у развоју, у разреду својих вршњака, приморано да ради по истом програму и на исти начин као сви остали. За њега/њу мора да постоји њему/њој прилагођен програм, како би добио/ла исте почетне шансе да постигне свој максимум.

Дискриминација јесте када је детету или групи деце на основу њиховог личног својства, отежан или онемогућен упис у школи или другу образовну установу, или им је отежана или ускраћена могућност праћења наставе и учешће у другим васпитним, односно образовним активностима, као и њихово разврставатавање по личном својству, или неоправдано прављење разлике и неједнако поступање према њима на било који начин.

Дискриминација се често назива и предрасуда у акцији!

То је третирање људи на различите начине. То шта мислимо о појединцу/групи, утиче на начин на који се према њима понашамо.

Уколико мислимо да је нека група лоша, онда оправдавамо и дискриминацију припадника те групе, тј. ускраћивање права (нпр. на основу уверења да су ромска деца прљава, мислимо да је “у реду/оправдано” да им се забрањује улаз на базен, док је деци из других група улаз дозвољен и без претходне провере њиховог нивоа хигијене).

Дискриминација може бити намерна и ненамерна.

- **Намерна дискриминација** подразумева свесно угрожавање нечијих права. На пример, намерна дискриминација видљива је када поједине компаније захтевају од жена да се приликом запошљавања обавезу да неће рађати децу у наредних неколико година, или нпр. на рођендан су позвана сва деца из одељења осим ромске.
- **Ненамерна дискриминација** се дешава случајно, односно, не постоји жеља да се неко угрози. Често нисмо свесни дискриминаторског понашања зато што имамо најбоље намере, међутим, упркос тим намерама, резултат је акција која прави разлику између група и једну фаворизује (нпр. у вртићима се дешава да васпитачица узме аутић из руке девојчице и да је дечаку, а да од дечака узме лутку и да је девојчици, пошто сматра да је у најбољем интересу деце да се играју оним играчкама које су традиционално “за дечаке” или за “девојчице”).

Узимајући у обзир ко врши дискриминацију, говоримо о индивидуалној, институционалној и структуралној дискриминацији.

- **Индивидуална дискриминација** је присутна онда када припадник једне групе дискриминише припадника неке друге групе (на пример, наставници очекују да девојчице буду тише и мирније на часу од дечака; у домаћинству још увек постоји строга подела на мушке и женске послове).
- **Институционална дискриминација** је заступљена онда када институција дискриминише припаднике неке групе (различита новчана награда у женској и мушкој конкуренцији на Вимблдону; школа одбија да упише дете са сметњама у развоју).
- **Структурална дискриминација** подразумева да не постоји намера институције да дискриминише припадника/цу неке групе, али то се ипак дешава (на пример, банке, наравно, никад не забрањују било коме да узме кредит, али често постављају такве услове да жене не могу да користе кредите; особама у инвалидским колицима није забрањен приступ у нпр. позориште, биоскоп, али су физичке баријере (непостојање заливених степеника) препрека за њихов улазак).

Претходни примери показују да је дискриминација присутна у различитим сферама живота, често као препрека која се не може видети, тзв. „стаклени плафон“.

Врсте дискриминације

- **Расизам** – неједнак третман људи у односу на расу којој припадају.
- **Сексизам** - неједнак третман људи у односу на пол.
- **Класизам** - неједнак третман људи у односу на класу, тј. друштвени слој из којег потичу и којем припадају.
- **Дискриминација заснована на религијској припадности** – неједнак третман људи у односу на религијску припадност.
- **Дискриминација особа са сметњама у развоју** – неједнак третман људи у односу на способности на физичком, менталном и емоционалном плану.
- **Дискриминација у односу на узраст** – неједнак третман људи у односу на узраст. Овом дискриминацијом може да буде погођена и популација деце и младих (недовољно су компетентни за поједине послове, теже добијају визе), као и популација старијих особа (одбијају се за поједине послове, не могу да конкуришу за кредит и сл).

Без обзира на то којој врсти дискриминације је реч, све оне имају у себи нешто заједничко: неједнак третман група на основу уверења да су неке групе “заслужиле” бољи третман, пошто су на било који начин супериорније. На тај начин се крши основно начело једнакости, по којем су:

- сви људи једнако вредни и имају једнаки третман;
- људи из различитих група једнако поштовани;
- институције у друштву демократске, тј. омогућују свим људима једнаке шансе и могућности.

ЗАКОН О ЗАБРАНИ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ЗНАЧИ:

(Цео текст закона може да се скине са сајта Народне скупштине www.parlament.gov.rs)

ДА... нико не сме да те тера да припадаш **вероисповести** којој не желиш, нити да ти забрани да пређеш у неку другу веру. Исто тако, нико нема право да те понижава или малтретира ако си атеиста, односно не желиш да припадаш било којој вероисповести.

ДА... **жене** имају право на једнаку плату и могућност напредовања у каријери као и **мушкарци**. Нико не сме да их узнемирава или кињи на послу зато што су жене.

ДА... нико не сме од тебе да тражи да се јавно изјасниш да ли си **хомосексуалне** или **хетеросексуалне оријентације**. С друге стране, ако неко жели да се јавно изјасни као хомосексуалац, нико у томе не сме да га спречава.

ДА... **ванбрачно рођено дете** има иста права као и **дете рођено у браку**. Исто тако, то значи да наставник не сме да своје поступке према ученику заснива нпр. на свом мишљењу о **политичким ставовима** његових родитеља.

ДА... **ХИВ позитивни ученици** имају право да буду третирани као и сви остали. То значи и да лекари не смеју да третирају пацијенте другачије само зато што су нпр. **Роми или сиромашни**.

Пут ка дискриминацији - ОД СТЕРЕОТИПА ДО ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Сви ми припадамо различитим групама истовремено, било да смо тога свесни или не. Али, кад једном постанемо свесни да припадамо некој групи (полу, узрасту, навијачима неког тима, обожаваоцима неког певача, занимању, народу, вери), **често се догађа да све друге, оне које не припадају баш тој групи, доживљавамо као некако погрешне, понекад од њих зазиремо.**

Људи су склони да понашања која су им нова и непозната проглашавају за

НЕОБИЧНА

– само зато што су нама необична. Од тога па до уверења да су та понашања некако

ПОГРЕШНА, да са онима који се тако понашају нешто није у реду, често је само један корак. Када направимо тај један корак дошли смо до

ПРЕДРАСУДЕ. Предрасудама често попуњавамо »рупе« у свом не/знању о другима и не/разумевању оних који су другачији од нас. Пошто их не познајемо и не разумемо, понекад почињемо да их се

ПЛАШИМО. А од предрасуде и страха до

ДИСКРИМИНАЦИЈЕ (односно ускраћивања једнаких права другима), још је један корак. Одатле, па до

НАСИЉА према онима који су другачији, такође је још један корак.

Стереотипи (генерализације) су уопштене представе о особинама припадника/ца неке групе. Примењују се на сваког појединца из групе. Могу бити позитивни и негативни. На пример, позитиван стереотип је да сви дечаци воле фудбал, а негативан да су све плавуше глупе.

Један од разлога формирања стереотипа је што нам је тако – лакше! Улажемо мањи напор него када бисмо стварно покушали да упознамо припаднике неке групе.

Стереотипи често доводе до **предрасуда** – негативних ставова према припадницима/ама неке групе (народима, појединцима, институцијама...). Предрасуде су праћене снажним емоцијама, тешко се мењају и могу да утичу на понашање људи. Дискриминација је понашање које проистиче из предрасуда (на пример, уколико неко има предрасуде према припадницима/ама одређене етничке групе, може да одбије да ради са њима).

Стереотипи увек потенцијално угрожавају припадника групе о којој је реч. Негативан стереотип угрожава сваког појединца који припада тој групи, а када је позитиван или неутралан, угрожава право припадника групе да буде различит (**дечак који не прати спорт,... одликаш који није увек спреман да одговара и сл**). Људи су мање или више склони да генерализују, уопштавају, зато је важно препознати га код себе, како бисмо се против њега борили, јер је опасан. Колико је тешко бити жртва стереотипа најбоље осетимо на сопственој кожи када смо сами предмет и жртва предрасуде и стереотипа.

Све врсте етикетирања, стереотипног мишљења и предрасуда представљају опасност у комуникацији зато што појединцима **укидају право на индивидуалност**. И позитивни и негативни стереотипи су опасни пошто нам укидају право да будемо другачији и своји и представљају оптерећење и ограничење (на пример, од деце коју смештамо у категорију “паметни” или “одговорни” увек много више очекујемо, што за њих може представљати велико оптерећење).

ИСТРАЖИВАЊА О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

А) Из Посебног извештаја Повереника за заштиту равноправности

http://ravnopravnost.gov.rs/downloads/files/poseban_izvestaj_o_diskriminaciji_dece_web.pdf

- Деца су најчешће дискриминисана у области образовања.
- Дискриминацији су изложена најчешће деца ромске националности и деца са сметњама у развоју и инвалидитетом.
- До дискриминације најчешће долази јер образовно-васпитне установе не предузимају благовремене и адекватне превентивне мере, а изостајају адекватне реакција одговорних лица у ситуацијама када је до дискриминације већ дошло.
- Деца ромске националности далеко су чешће жртве дискриминаторног вршњачког поступања, у односу на другу децу.
- Недостају едукативни програми за запослене у школама о праву на недискриминацију и механизмима заштите од дискриминације.
- Не ради се довољно са наставним особљем на сензибилизацији за прихватање и уважавање различитости, као ни на превазилажењу њихових предрасуда и стереотипа, који утичу на свакодневни рад.
- У настави се недовољно ради са децом на развијању духа толеранције, прихватања различитости и недискриминаторног понашања међу њима.

Дискриминација деце ромске националности

- У сваком вођеном поступку школа је била одговорна зато што је неоправдано правила разлику или неједнако поступала према ромској деци или зато што је пропустила да правовремено реагује.
- Један од најозбиљнијих проблема у вези са образовањем ромске деце је сегрегација ромске деце у школама, која се јавља у форми сегрегисаних одељења која похађају искључиво ромска деца или читавих школа у којима највећи број ученика чине деца ромске националности.

- Очекивања наставног особља у вези са постигнућима ромске деце су нижа, што директно доводи до смањивања подршке која им се пружа. *Нпр. у истуреном одељењу једне основне школе од уписаних 47 ученика ромске националне мањине, само њих 12 редовно похађа наставу. Мали број деце је редовно ишао у школу, има деце која иду у четврти разред а још увек не знају добро да читају и пишу.*
- Неопходно је спречити да се за ученике ромске националности неоправдано снижавају критеријуми, скраћује градиво или да се преводе у више разреде без савладавања градива, односно, без пружања подршке која им је потребна.

Дискриминација деце са сметњама у развоју

- Дискриминација се нарочито јавља у пружању услуга, нпр. квалитетно образовање, приступ квалитетним здравственим и социјалним услугама и др.
- Проблеми се јављају на свим нивоима, од доступности у најширем смислу, па до обезбеђивања адекватне подршке која је потребна конкретном детету.
- Ускраћивање додатне подршке ставља дете са сметњама у развоју у неповољан положај у односу на децу широке популације.
- Међу наставним особљем и руководством ОВ институција, има и оних који децу са сметњама у развоју виде као ПРОБЛЕМ. *(На срећу ми немамо такве деце...)*
- Због оваквих ставова, који се директно или индиректно могу препознати у великом броју изјашњења, Повереница је неколико пута препоручила школама да обезбеде стручно усавршавање за запослене на тему забране дискриминације, као и на тему образовања деце са сметњама у развоју, а у циљу обезбеђивања веће сензибилисаност свих запослених.

Родни стереотипи

- Присутна је стереотипизација родних улога девојчица и дечака.
- Постоје родни стереотипи у наставним материјалима и уџбеницима.
- Родни стереотипи и патријархалне вредности присутне у образовању! (озбиљно ограничавају девојчице у уживању овог права).

- Комитет за права детета је указао да се дискриминација на основу пола може додатно појачати ако наставни планови и програми нису у складу са принципима родне равноправности.

Стереотипи у уџбеницима

- Припадници појединих друштвено осетљивих група (нпр. особе са инвалидитетом, Роми) су сасвим невидљиви, односно, уопште се не спомињу у уџбеницима, нема њихових фотографија, а и када се спомињу, то је углавном у негативном контексту, те се на тај начин додатно учвршћују постојећи стереотипи и предрасуде.
- Иако приближно исти број дечака и девојчица похађа основну школу, у уџбеницима се женски ликови јављају у несразмерно мањем броју у односу на мушке ликове.

Пример родног стереотипа

Утврђена је дискриминација на основу пола у предшколској установи (новогодишња представа) заснована на стереотипним улогама полова. Девојчица и дечак глумили су брата и сестру, а девојчица је експлицитно стављена у потчињени положај у односу на брата јер јој је требало његово одобрење за одлазак на рођендан, за које га је молила (и други примери потлачености девојчице у представи). Тиме је промовисана идеја доминантне улоге мушког детета у породици, као и потчињеност жене у свакодневном животу од најмлађег узраста.

Пример посредне дискриминације

Прописано је правило да је за упис детета у школу потребно да родитељи предају одређену лична документа којима се потврђује идентитет детета. Ово правило несразмерно погађа ромску децу која често немају лична документа јер остају ван образовног система. Циљ правила је легитиман али се може остварити мање рестриктивним средствима (нпр. давање усмене изјаве о рођењу детета, са подацима о години, месту рођења, родитељима и сл.) Зато правило посредно дискриминише ромску децу.

Б) Изводи из истраживања ставова деце и младих о забрани дискриминације (Министарство рада и социјалне политике Републике Србије, децембар 2009).

- Средњошколци у Србији осећају се најчешће дискриминисани због свог узраста (година старости).
- Сваки трећи средњошколац у Србији осећа се стално или повремено дискриминисаним због музичког укуса и начина облачења, док се сваки четврти осећа дискриминисаним због: имовног стања, националне припадности, политичких уверења, телесног изгледа и физичких могућности.
- Највећу социјалну дистанцу деца и млади су исказали према вршњацима/вршњакињама другачије сексуалне оријентације и ХИВ позитивним особама.
- Четвртина младих сматра да особама другачије сексуалне оријентације не треба дати једнаке шансе при запошљавању.
- Деца и млади виде припаднике/це сексуалних мањина као убедљиво најчешће дискриминисане. Следе жене, особе са сметњама у развоју и ХИВ позитивне особе.
- Око 3/4 младих се декларативно залаже за родну равноправност, али и даље четвртина њих сматра да у погледу одлучивања о расподели кућног буџета главну реч треба да има мушкарац.
- Број деце и младих који подржавају идеју етнички чисте државе је у порасту (26%).

В) Изводи из Извештаја о остваривању права детета у Републици Србији из угла деце и младих (Центар за права детета, 2013).

- Значајно је повећан број деце и младих који немају став о људским правима, што јасно говори о томе да постојећи програми едукације о тој теми нису ефикасни и да их нема довољно.
- 1/5 деце и младих би ради националних интереса одобрила приморавање здравих жена да роде децу.
- 1/4 деце и младих у Србији сматра да су атеисти особе без морала, које нису у стању да разликују добро и зло.
- Свако девето дете сматра белу расу супериорнијом од осталих.
- Мање од половине испитане деце и младих сматра да њихови ХИВ позитивни вршњаци имају право на редовно образовање у нашим школама.
- 1/3 деце и младих не мисли да женама треба да буду доступна одговорна места у држави и бизнису.

- Има доста деце и младих који немају повољно мишљење о својим вршњацима који остварују одличан успех у школи, и тај проценат у старијим узрастима расте.
- Скоро 1/2 дечака је веома непријатељски настројена према особама другачије сексуалне оријентације, а само 1/4 показује толерантност по том питању. Код девојчица је ситуација потпуно обрнута: 1/4 њих непријатељски доживљава особе другачије сексуалне оријентације, а скоро 1/2 девојчица је без таквих предрасуда.
- Дечаци су, генерално, изразито нетолерантнији од девојчица по многим питањима и ставовима, али се њихова нетолерантност смањује са годинама.

ДИСКРИМИНАЦИЈУ ТРЕБА ПРИЈАВИТИ!

Школа поступа по пријавама које могу бити неформалне – изнете усмено наставнику, стручној служби школе и директору. Пријава се може поднети и директору школе у писаном облику. Школа је дужна да реагује, тј. предузме неке видљиве кораке ради заштите свих ученика, а које зависе од тежине и облика кршења. Резултат предузетих мера треба да буде престанак дискриминације.

У оквиру школе: Ако дође до повреде права или појаве дискриминације, сви запослени имају обавезу да то пријаве директору. Пријаву може поднети и ученик/ца или његов/њен родитељ. Не постоји никакава прописана форма за пријаву појаве дискриминације али се она мора предати у року од 15 дана од тренутка када се повреда права или појава дискриминаторног понашања десила. Директор у року од 15 дана од подношења пријаве разматра случај и предузима одговарајуће мере које се огледају у покретању дисциплинског поступка против ученика/це или запосленог у школи, подноси прекршајне и кривичне пријаве ако сматра да је учињен неки прекршај или кривично дело, и то против ученика/це, запосленог или неког трећег ко је у школи повредио права ученика.

Ако поступање директора није дало резултате и није испунило захтеве подносиоца пријаве даље се обратити:

- **Просветној инспекцији** надлежној за територију општине или града у коме се дете школује. Закон не предвиђа никакав посебни формулар за пријаву, али у њој мора бити јасно назначено која је

школа у питању и у чему је проблем. Потребно је описати шта се догодило, што једноставније и прецизније и са што више значајних података. Инспектор има рок од два месеца од дана подношења пријаве да испита наводе из ње и донесе одговарајуће закључке и одлуку. Уколико постоји незадовољство радом општинског инспектора притужба се може поднети републичкој просветној инспекцији.

- **Министарству просвете** захтевом за заштиту права.
- **Заштитнику грађана** притужбом или у непосредном разговору (пре подношења притужбе подносилац је дужан да своја права покуша да заштити у одговарајућем правном поступку).
- **Поверенику за заштиту равноправности** који поступа искључиво у случајевима дискриминације јер штити само једно људско право - право на недискриминацију.

Притужба садржи следеће податке:

- ко је дискриминисан;	- када, где и како је
- ко је дискриминатор;	извршена дискриминација;
- које је лично својство	- доказе и потпис лица које
основ дискриминације;	подноси пријаву.

Повереник није овлашћен да дискриминаторе кажњава ако не поштују његове препоруке, али их може уверити да то чине ауторитетом институције, снагом аргумената и притиском јавности!

Притужба се налази на сајту www.ravnopravnost.gov.rs e-mail: poverenik@ravnopravnost.gov.rs (2014: Водич за родитеље—препознавање и пријављивање дискриминације у инклузивном образовању, Друштво за развој деце и младих, Ниш)

НАСИЉЕ

Насиље је сваки облик једанпут учињеног или поновљеног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства деце/ученика. О насиљу говоримо у случају када неко неког намерно повреди и учини да се осећа лоше; када неко повреди нечије тело или осећања.

Када је реч о насиљу над децом, оно може да буде учињено од стране одраслих, као и од стране саме деце. Када деца над другом децом врше насиље, у питању је **вршњачко насиље**.

Многе одредбе **Конвенције о правима детета** односе се на заштиту детета од насиља у најширем смислу. Заштита детета од:

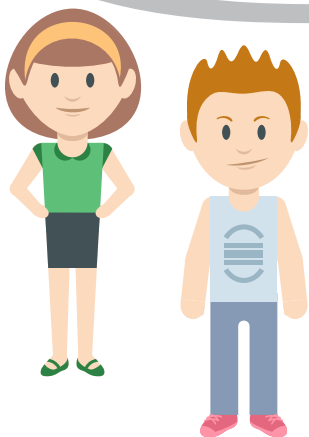
- физичког и менталног насиља, злоупотребе и занемаривања (члан 19);
- свих облика сексуалног злостављања и искоришћавања (члан 34);
- отмице и трговине децом (члан 35);
- свих других облика искоришћавања (експлоатације) штетних по било који вид дететове добробити (члан 36);

- нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37);
- Конвенција такође обавезује државе потписнице да обезбеде мере подршке за физички и психички опоравак детета жртве насиља и његову социјалну реинтеграцију (члан 39).

У насиље се **НЕ МОГУ** сврстати следеће појаве:

- једнократни инцидент који се не понавља;
- пријатељска размирица, свађа која се конструктивно решава;
- случајно наношење бола (без намере да се повреди) без понављања.

Насилно понашање је широко распрострањен проблем. Појављује се на свим узрастима и у свим културама. Понекад деца опонашају нечије или испољавају научено понашање.

Забрана насиља, злостављања и занемаривања

У установи је забрањен сваки облик насиља: физичко, психичко и социјално насиље; злостављање и занемаривање деце и ученика; физичко кажњавање и вређање личности, односно сексуална злоупотреба деце и ученика или запослених (члан. 45 Закона о основама система васпитања и образовања).

Свако насиље се најстроже санкционише, чак и када се појавило само једном између било која два субјекта, укључујући и родитеље /старатеље деце. Школе се одређеним насилним понашањима баве саме и самостално их сузбијају и кажњавају, а неке ситуације решавају у сарадњи са полицијом, лекарима, центром за социјални рад и правосуђем. Установа је дужна да одмах поднесе пријаву надлежном органу ако се код детета или ученика примете последице насиља, злостављања или занемаривања, а које није претрпљено у школи. Све активности су детаљно прописане у Правилнику о протоколу поступања у установи у одговору на насиље злостављање и занемаривање.

Важно је да знате да свака установа има **Тим за заштиту детета од насиља, злостављања и занемаривања** и дужна је да обавести ученике и њихове родитеље о томе ко чини Тим и како он ради. Уколико нисте упознати са радом Тима, можете затражити од психолога или педагога школе, да вас о томе детаљније обавесте. Свако понашање које сматрате насилним можете пријавити својим наставницима, дежурном наставнику, психологу, педагогу или директору писмено или усмено, сами или са родитељима/старатељима.

Они су дужни да вас даље упуте у детаље поступка и помогну вам да се све одвија у вашем најбољем интересу.

Врсте насиља

- **Физичко насиље** подразумева да неко повређује тело друге особе. То могу бити: ударање, шутирање, гурање, дављење, чупање, затварање и закључавање, отимање и уништавање ствари, напад оружјем, тровање, паљење, посипање врућом водом, ускраћивање хране, сна и сл.
- **Вербално насиље** подразумева да неко користи речи да би повредио туђа осећања. То могу бити: вређање (када неко некоме каже да је глуп, ружан, назива га ружним именима), исмевање (када се неко некоме руга због висине, тежине, порекла, оцена...), омаловажавање (када особа другој каже да не вреди, да га нико не воли...), када се неко окривљује за оно што није урадио/ла, или му се прети.
- **Емоционално/психолошко** насиље односи се на понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства детета/ученика. Односи се и на ситуације у којима се пропушта обезбеђивање прикладне и подржавајуће средине за здрав емоционални и социјални развој у складу са потенцијалима детета/ученика. *Емоционално насиље* обухвата поступке којима се врши омаловажавање, етикетирање, игнорисање, вређање, уцењивање, називање погрдним именима, оговарање, подсмевање, исмевање, неприхватање, изнуђивање, манипулисање, претња, застрашивање, ограничавање кретања деце/ученика, као и други облици непријатељског понашања.
- **Социјално насиље** (искључивање из групе и дискриминација) подразумева да се неко искључује из групних активности, оговара, да се говоре лажи о некој особи, или наговарају други да се с њом не друже.

- **Сексуално насиље** и злоупотреба деце/ученика подразумева њихово укључивање у сексуалну активност коју она не схватају у потпуности, за коју нису развојно дорасла (не прихватају је, нису у стању да се са њом сагласе) и која има за циљ да пружи уживање или задовољни потребе друге особе. Сексуалним насиљем сматрају се: сексуално узнемиравање, ласцивно коментарисање, етикетирање, ширење прича, додиривање, упућивање порука, фотографисање, телефонски позиви и сл; навођење или приморавање детета/ученика на учешће у сексуалним активностима, било да се ради о контактним (сексуални однос, сексуално додиривање и сл) или неконтактним активностима (излагање погледу, егзибиционизам и сл); коришћење деце/ученика за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације.
- **Насиље путем нових технологија** подразумева сваку комуникацијску активност cyber технологијом (смс поруке, mms, фото или видео-клипови, телефон, мобилни телефон, e-mail, chat, skype, web, блог), која се може сматрати штетном за појединца, а починитељ(и) и жртва(е) су малолетници. Оно има много облика, као нпр. слање или објављивање ш т е т н и х материјала о некој особи преко интернета или мобилног телефона, слање претећих или насилних порука, слање увреда путем смс-а или мејла. Насиље преко интернета односи се и на «отимање» нпр. блогова жртвама, те допуњавање увредама и/или сексуалним садржајима, хаковање туђих ФБ страница и сл.

Злоупотреба деце/ученика представља све што појединци и институције чине или не чине, а што директно утиче или индиректно шкоди деци/ученицима или им смањује могућност за безбедан и здрав развој и доводи их у немоћан, неравноправан и зависан положај у односу на појединце и установу.

Занемаривање и немарно поступање подразумевају случајеве пропуштања установе или појединца да обезбеде услове за правилан развој детета/ученика у свим областима, што у противном може нарушити његово здравље, физички, ментални, духовни, морални и друштвени развој. Занемаривање представља и **пропуст родитеља, усвојиоца или стараоца**, односно друге особе која је преузела одговорност или обавезу да негује дете/ученика, да обезбеди услове за развој по питању: здравља, образовања, емоционалног развоја, исхране, смештаја и безбедних животних услова у оквиру разумно расположивих средстава породице или пружаоца неге, што изазива, или може, са великом вероватноћом, нарушити здравље детета или његов физички, ментални, духовни, морални и социјални развој. Ово обухвата и пропусти у обављању правилног надзора и заштите детета од повређивања у мери у којој је то изводљиво.

Ко врши насиље?

- Насиље врше одрасли, али и деца!
- Насиље могу вршити деца (насиље међу децом - вршњачко насиље).
- Насиље од стране запослених у установи. И наставници су део „културе насиља“ у школи, посебно као учесници у вербалном насиљу.
- Насиље од стране одрасле особе која није запослена у установи.

Понекад деца која се понашају насилно немају свест о штетности таквог понашања. Она могу бити подстицана од стране других (нпр. пријатеља) на насилно понашање, или опонашају старију браћу, сестре или људе којима се диве. Они можда не знају за боље начине комуницирања с вршњацима или пролазе кроз неке проблеме, па се то рефлектује кроз насиље. Деца могу бити и организатори групе, тј. подстицати и наговарати друге да се насилно понашају.

Деци која се понашају насилно такође треба помоћи, а не само казнити их. Ако се њима не помогне, они ће одрасти у насилне одрасле људе и насиљем ће решавати своје проблеме.

Где се најчешће дешава вршњачко насиље?

Вршњачко насиље се дешава у школи, и то у време одмора, у учионици, на ходнику или у дворишту. По правилу, у тим ситуацијама одрасли нису присутни. Насиље међу вршњацима се дешава и пре почетка наставе или по њеном завршетку, на путу у школу или при повратку кући. Школска дворишта и игралишта су места на којима деца проводе своје слободно време и честе су локације на којима се догађа вршњачко насиље.

Свака неправда коју доживе ученици може бити подстицај повређеном ученику да свој бес, уместо на оног ко је неправду учинио, усмери на вршњака. Нереаговање наставника, стручних сарадника, али и вршњака на насилна понашања ученика и лош надзор у одређеним деловима школе (игралиште, ходници...), само олакшавају насилним ученицима да буду агресивни и застрашују друге.

Последице насиља

- Један број деце остаје код куће због злостављања у школи.
- Жртве насиља трпе изолованост од вршњака, јер се они не желе дружити с онима који су неомиљени и злостављани, због страха да би се исто могло догодити и њима.
- Изложеност насиљу у школи води до ниског самопоштовања и депресије.
- Насиље оставља последице на оне који га трпе, али и на оне који се понашају насилно. Оставља последице и на оне који то насиље посматрају, јер могу да се навикну на такве облике понашања, да им оно постане природно и да се и сами нађу у ситуацији да га трпе или да тако решавају своје проблеме.
- Деца која су изложена насиљу често су физички повређена, постају плашљива, не иде им се у школу, слабије уче, тужна су, нису расположена за дружење, а понекад и она постају насилна.
- Ако овакво стање траје дуже, и ако се том детету не помогне, то може заувек да обележи личност детета које је жртва насиља.

Свако се може наћи у ситуацији да трпи насиље!
Нека деца су чешће у ситуацији да трпе насиље. Тако, у школи или вршњачкој групи, то могу бити они који се по нечему разликују од других. То, на пример, могу бити деца која су веома висока или ниска, носе наочаре, буцмаста су или мршава, припадају другој националности, навијају за одређени тим, облаче се скромно или необично, имају лоше оцене или су супер одликаши, понашају се на начин који привлачи пажњу, сиромашна су или болесна...

Подаци истраживања о насиљу у школи (према подацима УНИЦЕФ-а)

- 65% ученика је бар једном, а 24% више пута било изложено неком облику насилног понашања у периоду од три месеца.
- Дечаци су се нешто чешће од девојчица изјашњавали као насилници и нешто чешће су били изложени насиљу вршњака и одраслих.
- Најзаступљенији облици насилног понашања су: вербално насиље (вређање, исмевање), ширење лажи и сплеткарење, претње и застрашивања.
- Најчешћи облици реаговања деце на вршњачко насиље су: избегавање и враћање истом мером. Велики број ученика на насиље реагује тако што ћути.
- У 85% случајева детету, жртви насиља, не помогне нико! Већина ученика остаје пасивна када присуствују насиљу, нису сигурни како треба реаговати.
- Скоро четвртина ученика изјављује да су једном или више пута у последња три месеца доживели да их наставник увреди, исмеје, или удари, повуче за косу, уши.
- Постоји насилна комуникација и ученика према наставницима: 25% њих сматра да је степен вербалног и физичког насиља ученика према наставницима веома изражен проблем.

Нејчешће непријатности деце које деца доживљавају у свом окружењу

(Извештај о остваривању права детета у Републици Србији из угла деце и
младих, Центар за права детета, 2013)

1. увреде од стране вршњака (76.8%)
2. намерно оштећење имовине (56.4%)
3. узнемиравање телефоном (50.7%)
4. понижавање због својих уверења и склоности (47.4%)
5. увреде од стране наставника (46.6%)
6. добијање батина ван куће (38.9%)
7. узнемиравање преко интернета (35.5%)
8. понижавање због физичког изгледа (33.0%)
9. отимање новца (20.3%)
10. отимање ужине (13.6%)
11. напад оружјем (7.6%)

Листа идеја, акција, модела превентивног деловања младих

(из Приручника за примену протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама, 2008) у којима су укључена деца (наведени су само неки примери из Приручника, сопственом креативношћу и промишљањем ученици могу смислити низ одличних акција и активности за промоцију ненасиља у школи):

- Недеља посвећена активностима против насиља,
- Дан толеранције,
- Дани пријатељства,
- Недеља различитих култура,
- Месец лепих речи,
- Недеља лепих порука,
- Отворена школа,
- Хуманитарне акције,
- Одређен део школе (кутак) посвећен теми ненасиља,
- Кутија поверења,
- Рубрика у школском часопису,
- Страна на сајту школе,
- Зидне новине,
- Маркирање ризичних места у школи и око ње,

- Маркирање ризичних догађаја, датума и дефинисање превентивних мера,
- Спортска такмичења и фер-плеј турнири,
- Кооперативни турнири и такмичења,
- Квизови,
- Интернет перформанси,
- Виртуелне / ел.презентације, брошуре, приручници, игрице за превенцију насилног понашања,
- Школски зид за графите,
- Интерне школске радио-станице (разглас), инфо-програми,
- Ученичке журке и прославе са саморегулацијом дисциплине,
- Ученичко саветовалиште и центар за медијацију,
- Школски СОС телефон,
- Упознавање са различитим културама у свим облицима рада и путем свих врста медија,
- "ТОП Листа" – саговорника и тема за сусрете - обавезно укључити децу у избор тема (као и родитеље) (у понуди саговорника могу да буду: представници Центра за социјални рад, правосуђа, здравства, МУП-а, стучњак у овој области, родитељ...),
- Форум театар и други облици партиципаторне драме и интерактивног израза у уметности игракази, скечеви позоришне представе деце, анимације, перформанси, инсталације, интерактивне изложбе и сл).
- Обележавање пригодних датума - Дан школе. Дечја недеља итд,
- Посете пригодним позоришним и биоскопским представама (разговор о томе, цртежи, дебате...),
- Изложбе (ликовни, литерарни радови, примењена уметност...),
- Такмичења (нпр. Ко је бољи навијач, Бон-тон навијача...),
- Топ листа "најлепших" поступака, речи...,
- Акције Ученичког парламента,
- Вршњачка медијација.

Препоруке деце и младих за унапређење безбедности и културе ненасиља

(Извештај о остваривању права детета у Републици Србији из угла деце и младих, 2013)

- Покренути широку кампању мењања опште друштвене климе у правцу смањене толеранције на насиље, кроз популарисање и награђивање позитивних примера, као и јасну јавну осуду и кажњавање лоших примера.
- Осмислити посебне програме рада са дечацима у циљу смањења агресивности, повећања толерантности и измене схватања њихове мушке улоге и родног идентитета, како би се међу дечацима смањило вршњачки притисак да се понашају грубо и нетолерантно.
- Побољшати безбедносну ситуацију у школама постављањем камера и ангажовањем одраслих да се брину за безбедност (школски полицајац, домар).
- Много више активирати и ангажовати наставнике да воде рачуна о безбедносној ситуацији међу ученицима у школи.
- Програме и радионице о ненасиљу и интеркултуралном образовању требало би преиспитати и прилагодити тако да буду ефикаснији него што су сада, јер има доста простора за побољшање у том погледу.
- Увести психолошке радионице и службе подршке деци и младима који су били жртве тежих облика вршњачког насиља (пребијање, отимање новца), можда и у облику мреже вршњачке подршке.

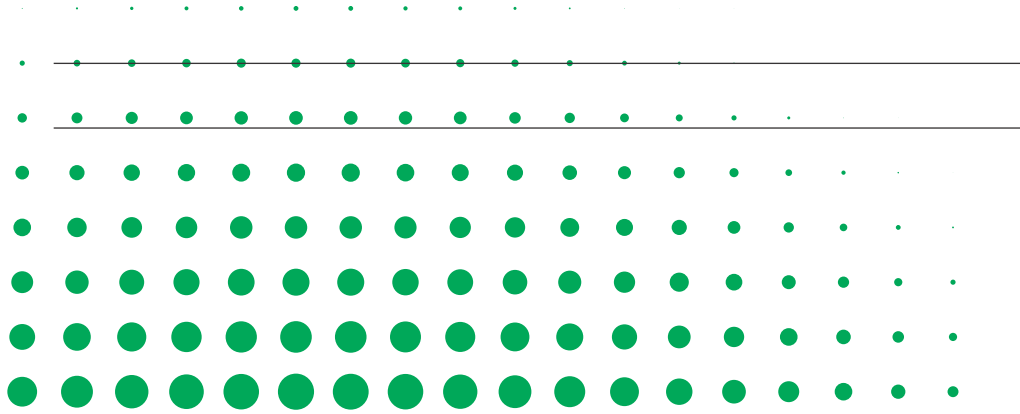

- Увести психолошке радионице за контролу беса међу децом и младима.

- Покренути кампању међу децом и младима о опасностима давања лозинке свог и-мејл и Фејсбук налога другим људима.

Едуковати родитеље о електронској комуникацији њихове деце (Фејсбук и мобилни телефон), како би знали да препознају праве опасности и научили да поштују приватност деце и младих.

Белешке

[illegible]

Ова брошура настала је као део пројекта
„Заштита права детета у средњим школама“,
који реализује
Ужички центар за права детета,
уз финансијску подршку
Швајцарске агенције за сарадњу и развој – СДЦ.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

